

Edward Rymar

Nowomarchijski ród Marwitzów w średniowieczu

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 10, 267-283

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NADWARCIAŃSKI ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY
NR 10/2003

Edward Rymar
Pyrzyce

Nowomarchijski ród Marwitzów w średniowieczu

Możny ród rycerski von der Marwitz, o nazwisku – gdy pominąć partykułę – bardzo słowiańskim (tyle co: „znad Marwicy”), powiązany z podgorzowską wsią Marwice, jest dobrym przykładem niemieckiego rycerstwa rozsiadłego od czasów kolonizacji w XIII w. w ziemi gorzowskiej, ale też mieszkowickiej. Posiada już bogatą literaturę. Myślę głównie o opracowaniu Henryka von Rederna z 1879 roku, wznowionym i uzupełnionym przez Waltera von Diesta w 1929 roku¹. Redern przeprowadził staranną kwerendę archiwalną, wykorzystał powstałe w XVIII w. rękopiśmienne dzieło Steinbrücka o Marwitzach, krytycznie odnosząc się do jego konstrukcji rodu. W odniesieniu do najstarszych generacji rodu, którymi się tu zajmujemy, tamte ustalenia oczekują na liczne sprostowania. Dość powiedzieć, że autorzy ci za przedstawiciela Marwitzów uznali nawet (Alek)Sandra Machwitza, krzyżackiego wójta Nowej Marchii z lat 1413-1420!

Pomysł o słowiańskim rodowodzie ze względu właśnie na nazwisko należy uznać za nietrafny. We wschodnim Hawellandzie koło Kremmen, 20 km na północ od Berlina, jest wieś Marwitz i stąd najwyraźniej przybył ród w okolice Gorzowa, podobnie jak rody rycerskie Perwenitz (do ziemi gorzowskiej), Velteyn (do ziemi chojeńskiej), Seegefelf (w okolice Strzelec; tam też wieś Seegenfelde, dziś Żabicko), Vehlefantz (w okolice Widuchowej), bo przecież wioski Perwenitz, Velteyn, Seegefelf, Vehlefantz spotykamy i w kraju hawellandzkim!² Ale margrabiowie nie ciągnęli ze sobą na wschód za Odrę żywiołu słowiańskiego. Marwitz oczywiście pochodzi od słowiańskiego słowa morawa – tj. niwa podmokła, od czego zdają się brać początek nazwy terenowe typu Marwische Moor, Marwitsche (Sumpf-) Wiese, itp. Mimo tych powiązań musimy przyjąć, że niemiecki ród rycerski – może i o genezie sło-

---

1 H. v. R e d e r n, *Zur Geschichte der Familie von der Marwitz. Regesten, Stammtafeln und andere Materialien*, Berlin 1879; W. v. D i e s t, *Geschichte der Familie von der Marwitz*, Kolberg 1929.

2 H. v. R e d e r n, *Zur Geschichte*, s. 7. Nie dotarłem do tablic opublikowanych w zbiorze Europäischen Stammtafeln, Neue Folge Bd XXI, Marburg 2002, tabl. 77-84, oczywiście odwołujących się do ustaleń Rederna-Diesta.

wiańskiej – przyjął nazwisko od wsi w Hawellandzie, potem uwiecznił się po dziś dzień i na dalszą przyszłość koło Widuchowej i Gorzowa.

Pierwszym znanym przedstawicielem jest Dietrich (Dytryk) obecny przy margrabiach 26 VI 1259 roku podczas nadania szpitala w Oderbergu dla klasztoru w Mariensee (potem od 1273 roku w Chorin)³. Nie oznacza to jednak, że on lub jego bezpośredni potomkowie – jeśli takowych miał – przenieśli się w okolice Gorzowa. Przecież nie możemy wykluczyć i takiej ewentualności, że Marwitz (ów Dietrich?) wszedł na służbę margrabiów po ich usadowieniu się w ziemi gorzowskiej kiedyś w latach 1253-1257, ale wcześniej osiadł tam pod rządami księcia pomorskiego Barnima I. Przesłanka tkwi z nazwach miejscowych. Podobnie jak wieś Marwitz spotykamy pod Gorzowem oraz między Gryfinem a Widuchową (Morevyz 1283), tak w centralnej części księstwa pomorskiego stwierdzamy Beiersdorf (dziś Tetyń w gm. Kozielice), Heinrichsdorf (dziś Babinek w gm. Banie), Liebenow (dziś Lubanowo w gm. Banie), Kladow (Kłodowo gm. Widuchowa), Neuendorf (Piaseczno gm. Banie), Schönfeld (Żarczyn gm. Banie), Splinterfelde (1279, dziś Polesiny gm. Widuchowa), oraz k. Gorzowa: Beyersdorf (Baczyna), Kladow (Kłodawa), Heinersdorf (Chwałęcice), Schönfeld (Latowice), Neuendorf (Chróścik), Splinterfelde (Tarnówka)⁴, ale tamże i rodzinę rycerską Splinterów.

Pewnym jest, że koło Gorzowa Marwitzowie siedzieli już najpóźniej w 1286 roku bo 20 I 1287 roku w Myślborzu przy nadaniu margrabiego Albrechta III dla Gorzowa obecny był Jan de Marwiz; tenże 5 VIII 1289 roku był w Brunneke opodal Barlinka przy nadaniu dla Wernera Witte z Płonna w ziemi pełczyckiej, wymieniony na czele listy świadków czynności jako rycerz (*miles*); 21 III 1290 roku w Golinie mysliborskim przy nadaniu dla cysterek pełczyckich (na czele świadków); 27 VI 1293 roku znów w Brunneke przy nadaniu dla tychże jako Henning *miles*; 23 IV 1295 roku w Chwarszczanach świadkiem przywileju dla templariuszy⁵, zapewne pełniąc

3 *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB) hrsg. A. F. R i e d e l, Berlin 1838-1869, Bd. XIII, s. 209. Nie wiadomo czy do tego rodu rycerskiego należał Dietrich Marwiz w dokumencie rady Frankfurtu z 30 IV 1294 r., wymieniony wśród 12 mieszczan, tamże XXIII, s. 6.

4 Na co zwraca uwagę ostatnio Ch. G a h l b e c k, *Der Oder - Drage - Raum in voraskanischer Zeit. Grosspolen, Schlesien und Pommern im Wettstreit um den Besitz der späteren Neumark*, Jahrbuch für die Geschichte Mittel - und Ostdeutschlands, Bd 45, 1999 (Sonderdruck), s.69n., orędownik poglądu, że w ziemi gorzowskiej po 1238 r. władał Barnim I pomorski, co wydaje się obecnie dobrze uzasadnione.

5 *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus askanischem Hause*, bearb. H. K r a b o o, G. W i n t e r, Leipzig/ Berlin 1910 - 1953, nr 1417, CDB XVIII, s. 64, 65, 69, XIX, s. 9.

jakiś urząd w tym rejonie, zwłaszcza skoro nie spotykamy go przy kilku znanych czynnościach margrabiego poza Marchią Zaodrzańską z lat 1295-1297, a ponieważ w 1298 roku występuje Henning poprzedzony przez brata Zabela, możemy przyjąć, że Jan I zmarł jeszcze w 1295 roku.

Zabel I i Henning II (Jan) występują na liście świadków po sześciu rycerzach 1 VI 1298 roku w Myślborzu przy fundacji tamtejszej kolegiaty. To już zatem synowie Jana I, bo ten był rycerzem w 1289 roku. Ale 10 VIII 1299 roku wystąpili przy nadaniu Cedyni dla Jagowów w tej samej kolejności po sześciu rycerzach (*militēs*), jednak po wymienionych za nimi na końcu listy znów znalazło się to określenie, zatem brakowało by pewności, czy nie mieli pasa rycerskiego, jednak 21 XII 1299 roku w Mosinie gorzowskiej są wśród świadków czynności prawnej po trzech rycerzach jako, wraz z Fromoldem de Wut-sik, wasale margrabiego, oraz 22 V 1300 roku w Kłodawie przy fundacji klasztoru w Mironicach, podobnie po rycerzach, poprzedzając owego Fromolda i dwóch innych osobników, widocznie podobnie famulów (giermków). Wtedy to po raz pierwszy wspomniano o wsi Marwice, nadanej cystersom⁶.

Po śmierci Albrechta III w latach 1300-1308 brak w ogóle czynności jego następcy, margrabiego Hermana, dotyczących działu linii młodszej Askańczyków w Marchii Zaodrzańskiej. Zabrakło dlatego źródeł do dziejów Marwitzów. W 1308 roku kuratelę nad małoletnim synem zmarłego Hermana, Janem V, objął margrabia Waldemar z linii starszej. I znów w Brunneke tenże Henning (ale jako rycerz Jan) 16 września obecny przy sprzedaży młynów mieszczanom Gorzowa; 9 III 1310 roku w Berlinie Henning i Zabel I, obydwaj jako rycerze, obecni przy potwierdzaniu dóbr dla lokatorów Barlinka⁷. Zastanawia przyczyna wyprzedzania Zabela przez

6 CDB XVIII, s. 442, XIX, s. 67, XVIII, s. 370-1.

7 CDB XVIII, s. 373, 73.

Henninga, bo przecież to chyba ta sama para braci lub kuzynów. Może wynika to z pełnienia przez Henninga jakiejś funkcji administracyjnej (wójta ziemi gorzowskiej?).

Ród musiał już w XIII w. mieć lenna w obszarze nadanym w 1300 roku cystersom kołbackim na północ od Gorzowa, skoro i później spotykamy ich zwłaszcza w Marwicach, którym nazwę nadali. W rejestrze rycerskich kosztów wojennych zestawionym w 1321 roku książętom pomorskich przez ich marszałka Wedegona von Wedel za miniony okres wojny o spadek po Askańczykach, mowa też o dobrach rodu Marwitzów (*bona illorum de Marwitz*) w kontekście przekazania Henningowi von Brederlow (z Derczewa k. Lipian?) dochodów we wsiach Grzybno i Strzeszów k. Trzcianka, co również może przemawiać za wywędrowaniem linii rodowej spod Gryfina i Widuchowej (z tamtejszych Marwic) w okolice Gorzowa w XIII w. W 1326 roku w Gorzowie nowy margrabia Ludwik potwierdzał dobra klasztorowi w Kołbaczu (Mironicach), odsuwając roszczenia Winningenów i Marwitzów⁸. Mieli więc dobra na północ od Gorzowa na terytorium nadanym w 1300 roku cystersom.

Przed 24 VII 1336 roku Henning miał połowę wsi Zielin k. Mieszkowic, którą tego dnia nadano rodowi Witte, więc zapewne otrzymał inne dobra. Giermek (*Knappe*) Henning III 17 III 1337 roku wymieniony wśród 10 gwarantów dotrzymania przez Henryka Wedla Bezduznego obowiązków w swym nowym zamku k. Jaworza nad Drawą oraz 15 września w Berlinie (jako *veste knecht*), gdy Hasso von Wedel oddaje się z zamkiem w Połczynie pod opiekę margrabiego. Tego roku według *Księgi ziemskiej* Otto miał 8 łanów i talent dochodu z karczmy w Zielinie, a Henning lenno w Smolnicy. Mowa też o młynie rodu w ziemi mieszkowickiej na rzece Smolnicy (*illorum de Marwitz super Smolnitz*), dopływie Myśli. Mieli też lenna w liczących 54 łany Marwicach. Tam Henning, Bernd i Reiniko posiadali po 8 łanów z dochodem z karczmy i młyna. Henryk miał 6 łanów w Kłodawie (tenże, inny, czy raczej Henning?), 15 łanów i dochód z karczmy w Smolnicy⁹. Były więc już wtedy dwie linie, smolnicko-zielinińska i marwicko-kłodawska. Wszystkich wypadnie zaliczyć do następnej generacji rodu, potomków (synów?) Henninga II i Zabela.

Henning (IV?) 6 I 1349 roku był świadkiem we Frankfurcie nadawania Barnówka przez margrabiego Uchtenhagenom i Mornerom. W 1350 roku

⁸ CDB B I, s. 477, VIII, s. 379.

⁹ CDB XVIII, s. 108, XXIV, s. 23, XVIII, s. 379; *Das Neumärkische Landbuch Markgraf Ludwigs des Aelteren vom Jahre 1337*, hrsg. L. G. G o l l m e r t, Frankfurt a. O. 1862 (Mitteilungen d. Histor.- Statist. Vereins zu Frankfurt, Heft 2), s. 12, 13, 21.

margrabia Ludwik Rzymski nadał braciom Hermanowi i Henningowi pobieranie 5,5 grzywien dochodu z bedy w Marwicach do czasu, aż odzyskają 55 grzywien brandenburskich srebra z powodu wykupu za tę sumę Henninga z niewoli, do której dostał się w toku walk z pseudo-Waldemarem; tego roku Kunegunda wdowa po Ulryku von Marwitz otrzymała od tegoż margrabięgo dożywocie w Wieprzycach (beda, danina w pieprzu, z karczmy, plantacji chmielowych), gdzie też był uposażony Henning, który był świadkiem czynności margrabięgo 16 IX 1352 roku w Gorzowie, w 1353 roku 25 lutego w Strzelcach, 3 marca w Lipianach, 4 maja w Strzelcach, 8 i 13 czerwca w Chojnie¹⁰; 16 kwietnia z bratem Konradem otrzymał ekspektatywę na lennych 5 łanów w Galewie należących tytułem dożywocia do wdowy Ursel czy Morsel; a 21 czerwca w Barlinku za udział w bitwie pod Odrzykiem (1349) ze stronnictwem pseudo - Waldemara margrabia Ludwik Rzymski zobowiązał się spłacić im dług 60 grzywien brand. srebra, co wykonując, 16 lipca pod Strausbergiem (oblężenie?) z tytułu długu 40 grzywien lekkich fenigów za straconego konia nadaje im po 20 grzywien dochodów z czynszu mostowego w Jeninie i 20 z bedy w Wawrowie oraz Baczynie¹¹. Ponieważ Hermana i Konrada nie spotykamy w źródłach z 1337 roku, wydaje się, że on i starszy brat Henning to już przedstawiciele następnej generacji.

Marwitzowie pełnili funkcje dworskie lub administracyjne (wójtowie ziemi gorzowskiej?), bo Konrad I był przy czynności margrabięgo 23 IV 1354 w Reczu, Henryk (I?) w Chojnie 9 kwietnia i 16 października, w Eberswalde 13 kwietnia¹². Henning (IV?) i Dietrich (II) byli 6 X 1355 przy czynności prawnej w Myśliborzu, Henning też 13 VIII 1356 w Kostrzynie, 5 VI 1364 w Gorzowie¹³. Henning Starszy, bracia Henning i Konrad w 1358 roku obecni przy sprzedaży łanów w Raduniu przez rycerza Hagena, w 1363 roku przy sprzedaży Ulimia przez Jagowów z Santoka Gorzowowi, 17 XI 1367 roku

10 CDB XXIV, s. 47: 1349 r., s. 50: 1350 r.; R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg an der Warthe, Stadt und Kreis*, Landsberg 1890, s. 93: 1350 r., CDB XXIII, s. 56: 1352 r., XII, s. 73: 1353 r., XVIII, s. 468, IX, s. 47, XIX, s. 228; K. F. K l ö d e n, *Diplomatische Geschichte des für falsch erklärten Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahre 1345-1356*, Berlin 1845, Bd II, s. 158; O. G r o t e f e n d, *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch*, Stettin 1914, 1923 (dalej: UBO), Bd I, nr 681.

11 K l ö d e n, II, s.158, 153: 16 IV 1353 r., s. 161; A. H ä n s e l e r, *Aus der Geschichte des Rittergutes und des Dorfes Galow*, Die Neumark, 3, 1926, s. 143; tenże, *Ritter auf Zantoch*, Die Heimat 1928, nr 11, z datą 1358 r. oraz że w Galewie byli już w XIII w.; CDB XXIV, s. 60.

12 CDB XX, s. 222, XVIII, s. 27, XII, s. 354, XXIII, s. 37.

13 UBO I, nr 729-30: 1355 r.; CDB XIX, s. 33: 1356 r., XVIII, s. 305: 1364 r.

w Pełczycach podpisawali układ pomorsko-brandenburski¹⁴. Wszyscy trzej 23 XI 1358 roku stwierdzali, że Horkerowie sprzedali Gorzowowi dobra w Wawrowie. W zjeździe myśliborskim w 1364 roku uczestniczyli Henning i Konrad oraz Henning (IV); ten ostatni (?) też 13 II 1368 roku w Drawsku przy zawieraniu układu z Polską¹⁵. Ów Henning Starszy to może Henning (III).

Tycze (zatem Tyde, Dietrich III?) w 1390 roku toczył spór z Gorzowem o granice w łągach nad Wartą (k. Wieprzyc). Claus (Mikołaj) I obecny 5 IV 1392 roku w Myśliborzu przy czynności krajowego wójta Arnolda Ostena na rzecz Hagenów. Część spornych z Gorzowem Wieprzyc należąca do braci Tyde i Jana (V) oraz braci Hansa, Mikołaja (I) i Zabela, synów Jana (zap. Henninga IV) 11 VIII 1393 roku przeszła w inne ręce. Claus (I?) i Kurd (Konrad) 18 listopada tego roku byli obecni przy układzie rycerza Janeke Blocka z Chojną¹⁶. W 1402 roku hołd krzyżakom – nowym władcom Nowej Marchii – składali Claus I, Otto I, Henryk (II), Claus (II), Krzysztof, 9 sierpnia w Choszcznie też Konrad i Zabel¹⁷. Tracimy orientację co do filiacji, ilości linii rodowych skutkiem rozrodzenia. Ustalenia filiacyjne dla XIV i XV w. w znacznym stopniu są dlatego hipotetyczne.

Mikołaj I Starszy 30 VIII 1406 roku był w Gorzowie wśród nowomarchijskich wystawców listu do cesarza Zygmunta; przed 11 I 1409 roku sprzedał pewien dochód w Smolnicy na rzecz kościoła w Przyjezierzu k. Morynia ufundowanego przez Sacków; w 1411/14 wspominany jako poszkodowany w minionej wojnie z Polską i więziony przez Polaków; podobnie jako poszkodowany (1414) wspomniany Henning¹⁸, Konrad (1407) na miasteczku i komorze celnej (Nowy) Santok, tj. osadzie na prawym brzegu Warty) oraz w okolicy (zapewne w Gralewie) i na Zielinie (1411); również jako poszkodowany w wojnie z Polską; wystąpił w Gorzowie jeszcze 19 IV 1419 roku¹⁹. Hans (Hannos) w 1407 roku z Konradem na (Nowym) Santoku, w 1411/4 wśród poszkodowanych przez Polaków, w 1419 roku napadał na joannicki

14 *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. E. J o a c h i m, hrsg. P. v. N i e s s e n, Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark, Heft 3, 1895, nr 33, CDB XVIII, s. 400, B II, s. 468.

15 *Regesta Historiae Neomarchicae*, hrsg. v. K. K l e t k e, Märkische Forschungen 1867-1869 (1-3 Abteilung), I, s. 303: 1358 r.; CDB XXIV, s. 60, 80, B II, s. 491.

16 *Regesta*, I, s.390: 1390 r., CDB XVIII, s. 87: 1392 r.; R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg*, s. 64: 1393 r.; CDB XIX, s. 284.

17 R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg*, s. 79; CDB XXIV, s. 115.

18 CDB XVIII, s.322, XIX, s. 89, *Repertorium*, nr 282, 349: 1414 r., nr 359: 1411/14 r.

19 CDB XVIII, s.327: 1407 r.; R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg*, II, s. 68: 1407 r.; *Repertorium*, nr 359: 1411 r.; CDB XIX, s. 309: 1411 r.; *Regesta*, II, s. 73: 1419 r.

zamek w (Starym) Santoku²⁰. Źródła te pozwalają nabrać pewność, że ród posiadał już kompleks dóbr w ziemi gorzowskiej (Gralewo, Wawrów, Jenin, Baczyna, Marwice) z ośrodkiem w miasteczku Santok rozwijającym się na prawym brzegu Warty jako przeciwwaga zamku santockiego joannitów, od 1402 roku będących w konflikcie z Krzyżakami. Ród umacniał się tu przy krzyżackim poparciu.

Otto II z Zielina z bratem Wincentym w 1432 roku dokonali fundacji (w Myśliborzu) na rzecz kolegiaty myśliborskiej. Zostali określani *nobiles*, co zapewne nie jest przypadkowe a oznacza wejście do elitarnego kręgu rycerstwa zamkowego (*Schlossgesessenen*), kategorii ustanowionej przez cesarza Karola IV²¹. Miał Otto zamek w Nowym Santoku i tu znany jest z lat 1433-1454 jako głowa rodu, radca krzyżackiego wójta krajowego, skoro występuje przy jego czynnościach prawnych²². Za przyzwoleniem Zakonu Krzyżackiego ok. 1438 roku budował w Santoku nowy zamek (*Berfriede*) na obecnej Górze Zamkowej. W 1442 roku wielki mistrz nadawał mu w lenno zamek wraz z częścią miasteczka i posiadłość (folwark) w Gralewie, jako ekwiwalent za zadłużenie na sumę 60 grzywien pruskich. Został wymieniony przez króla Kazimierza Jagiellończyka w akcie wypowiedzenia wojny Zakonowi Krzyżackiemu w 1454 r. Mianowicie czytamy tam zarzut: *Poza tym nie wyszło z pamięci naszego majestatu, jak Otha Marwicz, wtedy Wasz ziemianin, wieś zwana Trzebeszow [Trzebiszewo k. Skwierzyny] należąca do kościoła i biskupstwa poznańskiego spustoszył i w nieludzki sposób spalił mimo wieczystego pokoju [z grudnia 1435], w którym to miejscu znaczny obszar po wycięciu drzew sobie przywłaszczyliście*²³. W latach 1442/49 wraz z Mikołajem (III) Starszym kupił Łukowice w ziemi chojeńskiej od Hermana von der Leine²⁴. Pisząc się „z Nowego Santoka” był do 1454 roku radcą krzyżackiego wójta krajowego²⁵;

---

20 CDB XVIII, s. 327; *Repertorium*, nr 359, 421; J. V o i g t, *Die Erwerbung der Neumark. Ziel und Erfolg der brandenburgischen Politik unter den Kurfürsten Friedrich I. und II. von 1402-1457*, Berlin 1863, s. 159.

21 CDB XVIII, s. 485; H. v. R e d e r n, *Zur Geschichte*, s. 40.

22 P. v. N i e s s e n, *Die Burg Zantoch und ihre Geschichte*, Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark, Heft 2, 1894, s. 51; CDB XIX, s. 335: 1434 r., s. 91; 354, 356, XXIV, s. 155: 1445 r.; XIX, s. 369: 1448 r., s. 372: 1449 r., XVIII, s. 421: 1450 r., s. 42, XXIV, s. 158: 1452 r.

23 A. H ä n s e l e r, *Aus der Geschichte*, s. 144, tenże, *Ritter auf Zantoch; Związek Pruski i poddanie się Prus Polsce. Zbiór tekstów źródłowych*, oprac. pod red. K. G ó r s k i e g o, Poznań 1949, s. 67 n.

24 U. W e s c h e, *Zur Geschichte des Amtsbezirks Wrechow, Umfassend die Dörfer Wrechow, Zachow und Altenkirchen im Kreise Königsberg – Neumark*, Merseburg 1935, s. 12.

25 *Repertorium*, nr 915: 1442 r., nr 1003: 1444 r.; CDB XIX, s. 92, 354: 1445 r., s. 369: 1448 r., s. 372: 1449 r., XVIII, s. 421: 1450 r., s. 42, XXIV, s. 158: 1452 r., XVIII, s. 43; *Regesta II*, s. 209: 1454 r.

w Myśliborzu 3 I 1450 roku w obecności wójta Dobenecka zapisał córkom Scholastyce i Hipolicie posag w związku z wydaniem innej za Hansa Bredlerowa z Derczewa. Potem jako radca elektora brandenburskiego Fryderyka II odbył z nim w 1453 podobnie jak Claus podróż do Ziemi Świętej. Ten w lutym 1454 roku wykupił Nową Marchię od Zakonu Krzyżackiego. Wśród składających mu hołd 4 kwietnia obecny był i Otto; w jego otoczeniu tego miesiąca też w Gorzowie, Choszczynie, Chojnie, zatem pełnił jakiś urząd. W 1457 roku w swej wsi Wysoka (gorz.) nadał dochód kartuzom świdwińskim. Radca dworski elektora jeszcze w 1466 roku. Siostra Ottona była żoną jednego z von Sacków, wielkiej rodziny rycerskiej ziemi chojeńskiej, skoro w 1451 roku wystąpił z siostrzeńcem z tej rodziny²⁶.

Wspomniany wyżej Mikołaj (Claus) Starszy to być może – wnosząc tylko z imienia – syn Mikołaja I z początku XV stulecia. W 1434 roku brał udział w postępowaniu procesowym przeciwko joannitom z Santoka za przeprowadzenie inwazyjnych wojsk polskich i czeskich roku poprzedniego; w 1435 roku poniósł szkody w Wojcieszycach i Wawrowie od Polaków usadowionych w zamku santockim. Czy zatem to Claus Stary ze Smolnicy (1441), świadek w Chojnie 1443?²⁷ Zapewne tak. W 1445 wystąpił z Mikołajem (IV) Młodszym ze Smolnicy, widocznie synem; w 1448 roku Mikołaj Młodszy obecny w Chojnie przy zastawianiu Chojnie zdegradowanego do roli wsi Morynia. W 1449 roku Claus Starszy za zgodą syna Betekina zastawiał dochód z gospodarstwa chłopskiego w Łukowicach szpitalowi św. Gertrudy w Chojnie w obecności Mikołaja Młodszego; jeszcze w 1453 roku Claus Starszy, już jako radca elektora brandenburskiego (sic!), odbył z nim podróż do Ziemi Świętej, wystąpił z synem Betekinem²⁸.

Beteki (Betekin) w 1443 roku poniósł szkody przez najazd Meklemburczyków na okolice Chojny; 16 V 1451 roku został upoważniony przez krzyżackiego wójta krajowego Eglingera do wprowadzenia rady miejskiej w Chojnie w posiadanie części wsi Grzymiradz zakupionej od Ellingenów; 4

---

26 CDB XVIII, s. 421: 1450 r., XXIV, s. 158: 1452 r., C I, s. 318: 1453 r., XXIV, s. 161: 1454 r., XIX, s. 381; R. Eckert, *Geschichte von Landsberg*, II, s. 55: 1454 r.; CDB XVIII, s. 253: 1457 r., XIX, s. 47, 173: 1459 r., s. 173, 176: 1460 r., XXIV, s. 183, 183, 190: 1466 r., B V, s. 94: 1466 r. Nieuzasadniony pogląd Eckerta, (*Geschichte von Landsberg* s. 103), przyp. 2, o zgonie najwcześniej w styczniu 1450 r.; *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198-1525*, bearb. v. E. Joachim, hrsg. v. W. Hubatsch, Göttingen 1948-1973, (dalej RHD), Pars I, Vol. I, nr 11012: 1451 r.

27 RHD, II, nr 2370: 1434 r.; *Repertorium*, nr 814: 1435 r., nr 967: 1443 r.; CDB XIX, s. 343: 1441 r.; RHD I, nr 8223 :1443 r.

28 CDB XIX, s. 354: 1445 r., s. 369: 1448 r., s. 371: 1449 r.; *Repertorium*, nr 1445; CDB C I, s. 318: 1453 r. XXIV, s. 161.

IV 1454 roku z Klausem (bratem?) i Hansem III (synem) składał hołd elektorowi brandenburskiemu; w 1456 roku wystąpili razem jako panowie ze Smolnicy. W 1458 roku Betekin wraz z braćmi Kasparem i Henningiem ze Smolnicy przy konsensie brata Zachariasza (I) sprzedał Chojnie wieś Łukowice. Żona Betekina otrzymała w dożywocie Łukowice gdzie żyła do 1465 roku²⁹. Betke ze Smolnicy 12 X 1463 roku zapożyczał się w mieście Myślibórz, przy czym poręczycielem był Hans (może syn); Claus ze Smolnicy 1456, 1457, 1462 (ostatni świadek, nie rycerz), główny przedstawiciel rodu, składa hołd nowemu elektorowi Albrechtowi w 1470 roku; Betke (świadek rozstrzygania przez elektora w Chojnie sporu cystersów z Chorynia z Błockami (1472) wraz z Clausem w 1479 roku współwłaściciel sądu dworskiego w Mieszkowicach³⁰. Ok. 1455 roku Marwitzowie są wzmiankowani jako posiadacze lenn w Marwicach i Stanowicach w ziemi gorzowskiej³¹. Trudno dociec gdzie miał lenno Hasso który w 1460 wystąpił obok burmistrzów Choszczna, Pełczyc, rycerstwa z tamtych okolic jako świadek czynności prawnej³².

Krzysztof (II), również więziony w Polsce (1434), wspomniany w 1452 roku w układzie ławników z Galewa i Deszczna, a więc posiadał lenno w Galewie; hołdował elektorowi w 1454 roku; w 1465 roku skarżył się na testament mieszczanina z Fürstenwalde i burgrabiego Frankfurtu³³. Konrad (III) z Galewa (1435), Nowego Santoka (1443), uczestnikiem sporu o jez. Morzycko (1443)³⁴. Hans (II) jako pan na Nowym Santoku w 1485 roku sprzedawał burmistrzowi Gorzowa dochód w Galewie; w 1490 roku jako ze Stanowic toczył spór z Chojną o spłatę pożyczki; w 1492 i 1493 roku (Jan) patron kościoła parafialnego w Gorzowie, Zielinie i Stanowicach³⁵ Jasper

29 Regesta II, s. 156: 1443 r.; CDB XIX, s. 375: 1451 r., XXIV, s. 161: 1454 r., XIX, s. 382: 1456 r., XVIII, s. 490: 1457 r., s. 491: 1463 r. XIX, s. 387; U. W e s c h e, *Zur Geschichte des Amtsbezirks Wrechow*, s. 12 (to jego zdaniem Kaspar i Henning są synami Clausa II).

30 CDB XXIV, s. 183: 1462 r., XIX, s. 382: 1456 r., XVIII, s. 490: 1457 r., s. 491: 1463 r., C I, s. 536: 1470 r., XIII, s. 292: 1472 r., XIX, s. 407: 1479 r.

31 CDB XXIV, s. 161.

32 *Regesten zu den Urkunden betr. die Ritterorden in Pommern nr 124*, Arch. Państw. w Szczecinie - Zbiór starych inwentarzy, nr 22.

33 *Repertorium*, nr 790, 797: 1434 r.; A. H ä n s e l e r, *Aus der Geschichte Gralow*, s. 144: 1452 r.; CDB XXIV, s. 161: 1454 r., XIX, s. 407, XX, s. 292: 1465 r.

34 R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg*, II, s. 45: 1435 r.; RHD I, nr 8233: 1443 r.; *Repertorium*, nr 929: 1443 r.

35 CDB XXIV, s. 161: 1454 r.; Regesta II, s. 315: 1485 r.; CDB XIX, s. 415: 1490 r.; R. K l e m p i n, *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X*, Berlin 1859, s. 73, nr 613, s. 84, nr 708, s. 99, nr 826: 1492-1493 r.

ze Smolnicy (1470), współwłaściciel sądu dworskiego w Mieszkowicach (1487)³⁶.

Jerzy II ze Smolnicy, prezentujący 15 II 1493 roku proboszcza w Grzymiradzu, według Diesta i Rederna (za Steinbrückiem z XVIII w.), był synem Jerzego I z Zielina (ok.1450) i Hipolity von Schack z Przelewic. Był panem na Grzymiradzu, Smolnicy, Zielinie, ożenionym z Urszulą von Ellingen z Białęg, ojcem Piotra ze Smolnicy i z Grzymiradza³⁷. Jerzy I nie jest dotąd znany w zachowanym materiale źródłowym.

Pełniejszy przegląd rodu otrzymujemy w 1499 roku przy okazji składania 13 marca hołdu nowemu elektorowi w Kostrzynie oraz gdy 20 marca otrzymali od niego list lenny. Tak więc po kolei wymieniono: Henninga (VII) i Hansa (V) z Marwic, Jerzego II (Jorge) z Grzymiradza, Hansa (IV?) ze Stanowic, nieletniego Zachariasza (II) ze Smolnicy syna Hansa, braci Clausa, Melchiora i Hansa (III) ze Smolnicy, nieletnich Kaspara (II) i Henninga (VIII)³⁸. W 1506 roku wystąpił Hans (V?) z Nowego Santoka³⁹. Zdaniem Rederna i Diesta Hans ze Stanowic ożeniony z Klarą von Runge z Dzikowa, miał być synem Henryka znanego tylko przez Steinbrücka. Jego synami byli w 1499 roku nieletni Kurt i Zachariasz II.

Pełny obraz stanu posiadania otrzymujemy w 1517 roku. Otto ze Stanowic 2 lutego, w związku ze śmiercią swych braci Hansa (II) i Henryka (sic!, może chodzi o Henninga VII), otrzymał swe lenno. Do tego Zachariasz (II) dla siebie i bratanka Kaspara z Marwic, syna Kurta, oraz Claus (V) dla siebie i swych braci Melchiora i Hansa (III), w związku z chorobą Piotra, otrzymali lenna do wspólnej ręki⁴⁰. List lenny elektora Joachima pochodzi z 21 XI 1517 roku. Claus, Melchior i Hans ze Smolnicy, Zachariasz i Kaspar z Marwic, Piotr z Grzymiradza i Otto ze Stanowic posiadają do wspólnej ręki: Zielin, połowę opuszczonych pól Babina, jezioro Warnice na warnickim polu, młyn Wielki Smoliniec z obydwoma jeziorami, staw *Kuckuck* z miejscem młyna, *Buchholzischen teich* (zatem staw ten pamiątką po opuszczonej wsi Buchholz k. Barnowka znanej z XIV w.), rzekę Smolnicę od młyna Smoliniec Mały po las Dębna (*Dammish Haide*); Smolnicę, Grzymiradz, (Nowy) Santok z połową miasteczka, 1/4 chyży tamże i Puszczy Santockiej, 26 łąnów w Gralewie, 3/4 Stanowic, 3/4 Jenina, Jenińskie Góry

36 CDB XIX, s. 398, 414.

37 R. K l e m p i n, *Diplomatische Beiträge zur Geschichte*, s. 92, nr 771; W. D i e s t, *Geschichte der Familie von der Marwitz*, s. 16, 66; H. v. R e d e r n, *Zur Geschichte*, s. 110.

38 CDB C II, s. 441, XXIV, s. 216.

39 *Regesta* II, s. 380.

40 CDB C II, s. 503.

i młyn, Pyrzany, Wysoką (bez 10 łanów opata z Mironic), 1/2 Tarnowa, Marwice, łęg *Damm Bröck*, 2/3 wsi *Rastorf* (więc Raclawia), dwie części łąk *Rastorfschen Wiese*, rzekę Łosiowę (*Lossauische Fliess*) z miejscem młyna, Marwicki Młyn, Marwicki Staw, jeziora *Brandesee*, Wielki Ściechów, *Düfen* i Kolpin, łąkę *Henninga* i ściechowską, 12 łanów w Kłodawie, tamże wyręb, wypas, prawo rybołówcze, lenno kościelne, sądownictwo wyższe i niższe; w Chwałęcicach pięć zagród zagrodników⁴¹.

W początkach (7) stycznia 1521 roku Zachariasz i jego bratanek Kaspar, syn Kurta, otrzymali od elektora dziedziczne prawo polowań na dziki i jelenie w puszczy gorzowskiej, mianowicie w lesie *Schonbeck Heide* między Tarnowem i Wysoką aż do rzeki wpadającej do jez. Mały Ściechów⁴². Zdaniem Rederna bliżej nieznany Hans von Muschwitz, komtur joannitów w Golicach 1526-1527 to też Marwitz⁴³. Piotr z Grzymiradza, Kaspar i Kalikst z Marwic, kuzyni i bracia, sprzedali 5 III 1531 roku lenne 18 łanów k. Bernau tamtejszemu burmistrzowi Tomaszowi Mildelstrossen⁴⁴. Piotr był ożeniony z Urszulą von Arnim z Zichow w ziemi wkrzańskiej, potem z Urszulą córką Hansa von Schönebeck z Dolska i Anny von Bredow⁴⁵. Posiadłość w Kłodawie potwierdza układ Kaspora i Kaliksta z opatem mironickim 26 III 1533. W 1542 r. przez margrabiego Jana przeniesiona została do Tarnowa z Wysokiej⁴⁶.

Baltazar, komtur joannicki w Swobnicy 1544-1545, jako komtur w Wierzbnie żenił się w 1552 z pewną Małgorzatą; Zygmunt – komturem joannickim w Mirowie 1540, 1545⁴⁷. Anna w 1546 roku wydana za mąż za Hansa von Thermo z Klobbigke i Brunow, radcę elektorskiego; Kaspar II z Zielina w 1550 roku żenił się najpierw z Anną podobno córką Asmusa von Wedel z Recza i Anny von Güntersberg z Kalisza, potem z Katarzyną (1559) von Sydow; Claus zmarły przed 16 IV 1557 roku żonaty z Barbarą, ochmistrzynią dworu margrabiny Katarzyny z Dębna (1570); Elżbieta, żona Kaspara von Klitzing z Neuendorf, radcy elektorskiego (1568), miała być

---

41 *Regesta* II, s. 389: 1506 r.; CDB XXIV, s. 228-229.

42 CDB XVIII, s. 437.

43 H. v. R e d e r n, *Zur Geschichte*, s. 57.

44 CDB XII, s. 192.

45 W. v. D i e s t, *Geschichte der Familie von der Marwitz*, s. 17; *Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark*, Heft 19, 1906, s. 40.

46 C. G a h l b e c k, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002, s. 352.

47 CDB XXIV, s. 246: 1544 r., s. 243: 1545 r., *Regesta*, III, s. 298: 1552 r., H. v. R e d e r n, *Zur Geschichte*, s. 10, 298.

córką Ottona III⁴⁸. W 1560 roku Asmus von Schönebeck z Dolska odstąpił braciom Joachimowi i Asmusowi 1/4 Stanowic, otrzymując ich część Tarnowa, czego świadkami byli m.in. Maurycy ze Smolnicy, Wolf, Maurycy, Joachim, Asmus i Kurt, bracia i kuzyni⁴⁹.

W 1565 roku margrabia Jan kostrzyński (1535 – styczeń 1571) kazał sporządzić rejestr powinności szlachty nowomarchijskiej. Czytamy w nim, że Kaspar i Otto (z linii gorzowskiej) zobowiązani są do służby w cztery konie, „stary” (tj. Baltazar) z Grzymiradza i jego kuzyni – w dwa konie⁵⁰.

Po ponownym złączeniu Nowej Marchii z elektoratem brandenburskim skutkiem zgonu margrabiego Jana bez męskiego potomstwa elektor Joachim dokonał „inventaryzacji” swego stanu posiadania. Z 1571 roku pochodzi matrykuła lenna szlachty. Wymieniono w niej Wolfa i Kurta (II) z Marwic oraz Asmusa ze Stanowic, synów wspomnianego wyżej Kaspara (widocznie już zmarłego), Jurgena syna Maurycego, Maurycego ze Smolnicy, Hansa z Wysokiej syna Baltazara (z Grzymiradza)⁵¹. Niezwykle cenne źródło pochodzi z 1572 roku i na nim zakończymy śledzenie dziejów rodziny w wiekach średnich oraz u progu epoki nowożytnej. Pisarze elektorscy zarejestrowali nabytki ziemskie (folwarczne) szlachty w ostatnich dziesięcioleciach bez konsensu władcy, przez przejmowanie – często rugowanie – ziemi chłopskiej. Uzupełnimy ten rejestr o spis sporządzony w 1588 roku. Nie zabrakło Marwitzów. Oto oni:

- Maurycy I (ze Smolnicy) posiadał część Grzymiradza, pola opuszczonego Babina, 16 łanów w Zielinie, w tym dwa od 1570 roku bez konsensu, 16,5 w Smolnicy i trzy łany bez konsensu od 1582 roku;
- (Barbara) wdowa po Mikołaju (Clausie) miała dziesięć łanów w Smolnicy;
- Baltazar bez konsensu zakupił w Smolnicy dwa łany w 1575 i trzy w 1578, w Zielinie trzy łany w 1580 roku;
- dziedzice Baltazara mieli 7,5 łana w Smolnicy, 19,5 w Zielinie, 16 w Grzymiradzu; wdowa dokupiła w 1562 roku trzy łany w Grzymiradzu i tam dziedzice Maurycego założyli nową owczarnię;
- Asmus (ze Stanowic) miał dwa łany w Jeninie i dziesięć w Stanowicach;
- Wolf miał dwa łany w Stanowicach, pięć w Marwicach;
- Kurt miał pięć łanów w Marwicach, łan w Gralewie;

48 G. A. v. M ü l v e r s t e d t, *Sammlung von Ehestiftungen und Leibgedinsbriefen ritterschaftlicher Geschlechter der Provinz Sachsen, Brandenburg, Pommern und Preussen*, Magdeburg 1863, s. 214, 163, 78, 269, *Regesta*, III, s. 457.

49 H. v. R e d e r n, *Zur Geschichte*, s. 51 nr 132.

50 C. v. Eickstedt, *Beiträge zu einem neueren Landbuch der Marken Brandenburg*, Magdeburg 1840, s. 46.

- razem mieli pola opuszczonej wsi Latowice (Schönfeld) w ziemi gorzowskiej;
- Hans (zapewne z Wysokiej żonaty z Agnieszką von Hagen z Nowielina, 1581) także miał 30 morgów⁵².

Stwierdzone do XVI w. posiadłości i dochody w ziemi gorzowskiej: Baczyna (1353), Kłodawa (6 łąnów 1337, 12 łąnów 1517), Jenin (1353, 3/4 1517), Gralewo (1353, 1485, 1517), Chwałęcice (5 zagród zagrodniczych 1517), Wysoka (1455, 1517), Wawrów (1353), Marwice (XIII w.?, 1455), Pyrzany (1517), część Raławia (1517), miasteczko Santok (1407) Stanowice (1455, 1517), część Tarnowa (1517-1560), Wieprzyce (1350, 1393).

Herb rodu znany w kilku odmianach. W błękitnym polu złoty pień z pięcioma korzeniami i dwoma konarami, z których wyrastają po trzy listki. Na hełmie między czarnymi skrzydłami orła panna z długimi włosami trzymająca w rękach zielony wianek⁵³.

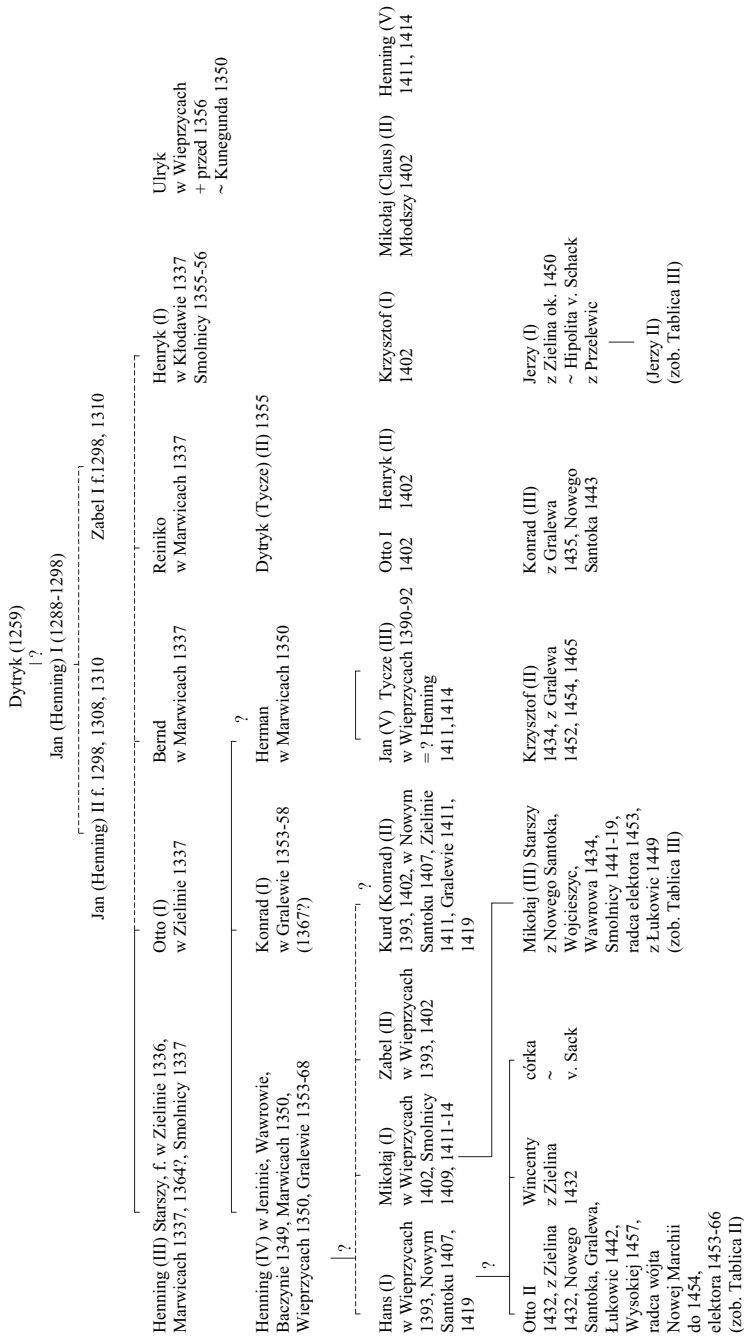
⁵¹ Tamże, s. 52.

⁵² H.-G. O s t, *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage und Küddow – Gebiet*. 1 Teil: *Wandlungen im Siedlungsbild eines Abwanderungsgebietes (= Deutschland und der Osten*, Bd 14), Leipzig 1939, s. 63, 67, 74, 92-94.

⁵³ H. V. R e d e r n, *Zur Geschichte*, s. 25 n., W. S t r z y ż e w s k i, *Herby szlachty Nowej Marchii w herbarzu Johanna Siebmachera z 1605 r.*, Rocznik Lubuski t.26, cz.2, 2000, s.119.

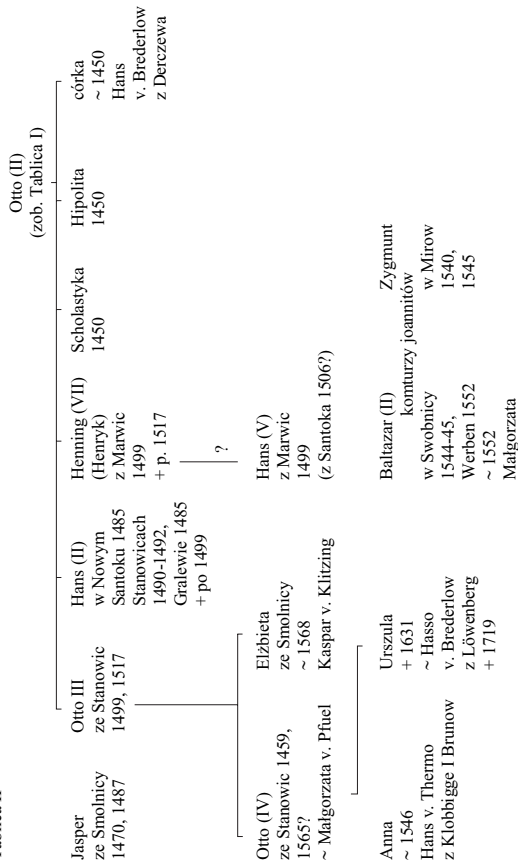
Tablica genealogiczna rodu von der Marwitz w średniowieczu

Tablica I

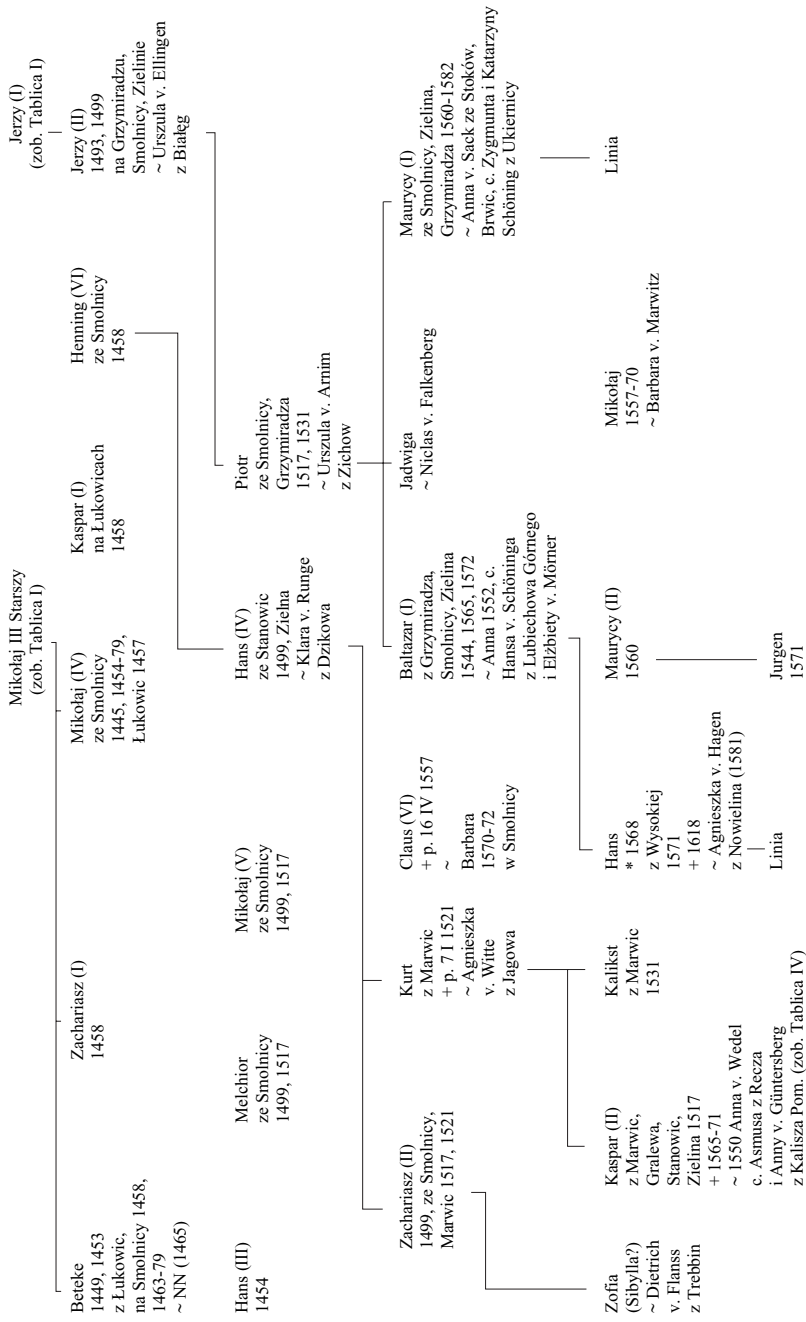

Tablica II

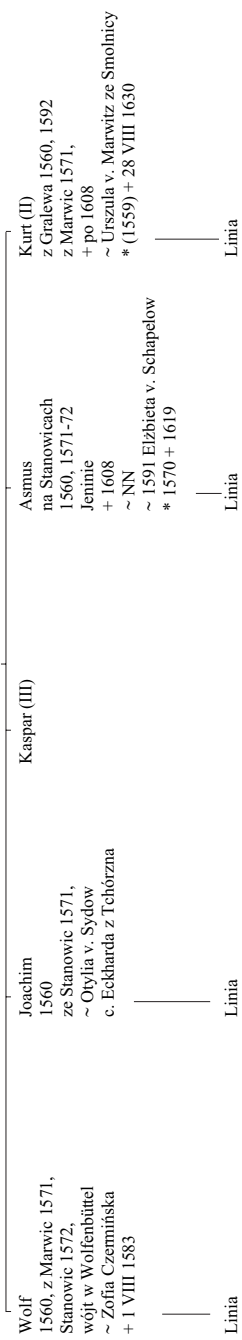

Tablica III

Tablica IV

Kaspar (II)
(zob. Tablica III)

Objaśnienia skrótów:

- f. – famul (giermek)
- i. – rycearz
- c. – córka
- * – urodzony(a)
- ~ – znak kości
- + – zmarły(a)

Przerzywane linie filiacyjne oznaczają hipotetyczność pokrewieństwa